

CEK LONDON

MARTİN İDEN

Tərcüməçi:
İslam İbrahimov

QANUN NƏŞRİYYATI

JACK LONDON

**MARTIN
EDEN**

Kasıb təbəqənin nümayəndəsi 21 yaşlı Martin İden fəhlə, matros olur. Bir gün Artur adlı yaşdına sataşan avaralarla dalaşır, onları yaxşıca əzişdirir. Burjua təbəqəyə mənsub Artur təşəkkür əlaməti olaraq Martini evlərinə nahara dəvət edir.

Nahar zamanı Martin yüksək təbəqənin adamlarına, onların sava-dına heyran qalır. Üstəlik Arturun bacısı Rufu görür və ona aşiq olur.

Ruf yarıtəhsilli Martinə ingilis dilində gözəl danışmağı öyrədir, onda ədəbiyyata maraq oyadır. Martin öyrənir ki, jurnallar yazıçılara onların əməyi müqabilində yaxşı qonorar verir. Qəti qərara gəlir ki, yazıçı olsun və sevgilisinin də mənsub olduğu yüksək təbəqənin adamları sırasına qatılsın.

BİRİNCİ FƏSİL

İrəlində gedən adam öz fransız açarı ilə qapını açdı. Onun ardınca gələn cavan oğlan astanaya ayaq basmazdan əvvəl yöndəmsiz hərəkətlə kepkasını başından çıxardı. Bu cavan oğlanın əynində dəniz iyi gələn sadə, qaba paltar vardı. O, necə oldusa gen-bol hollada¹ özünə münasib bir yer tapa bilmədi, sıxılmağa başladı. O bilmirdi kepkasını haraya qoysun, təzəcə onu büküb cibinə soxmaq istəyirdi, lakin elə bu vaxt yol yoldaşı kepkanı onun əlindən aldı, həm də o qədər sadə və təbii tərpəndi ki, oğlanın ürəyində riqqət doğurdu. Cavan oğlanın başından ani bir fikir keçdi: “O, məni başa düşür, məni satmaz”.

Döşəmə ayaqları altında dəniz dalğası tək qalxıb-enirmiş kimi, cavan oğlan ayaqlarını gen qoya-qoya, yırğalana-yırğalana yoldaşının dalınca gədirdi. İlk baxışda adama elə gəlirdi ki, onun iri addımları üçün bu böyük otaqlar çox darısqaldır; o, hey qorxurdu ki, çiyini qapının çərçivəsinə ilişəcək və ya nə isə buxarıya toxunub bir bəzək şeyini yerə salacaqdır. Oğlan oyana-buyana sıçrayır və bununla da, daha çox öz təsəvvüründə mövcud olan təhlükəni qat-qat artırır. Royal ilə üstü kitab dolu stolun arasından altı nəfər asanlıqla keçə bilərdi. Lakin o, cəsarətə gəlib buranı keçəndə ürəyi əməlli-başlı titrədi. Onun iri qolları yanına sallanıb qalmışdı, bilmirdi, onları nə etsin, hara qoysun. Birdən-birə ona elə gəldi ki, bu saat stolun üstündəki kitablara toxunacaq, buna görə də hürküdülmüş at kimi geri sıçradı və az qaldı ki, royalın qabağındakı kətili aşırınsın. O, qabaqda inamla yeriyən

---

¹ Salonda

yol yoldaşına baxdı və ömründə birinci dəfə olaraq öz yerişinin nə qədər yöndəmsiz olduğunu və başqa adamların yerişindən nə qədər fərqləndiyini düşündü. Bu fikir bir an içində cavan oğlanı utandırır b qıpqırmızı qızartdı. Muncuq-muncuq tər onun alnını bürüdü. Buna görə də oğlan dayandı, cib yaylığı ilə tunc rəngli əsmər üzünü sildi. O, pərtliyini zarafatla gizləməyə çalışaraq dedi:

– Artur, dostum, bir ayaq saxlayın. Bu ilk gəlişdə gördüklərim bəsdir; həddindən artıqdır. Bir qoyun özümə gəlim. Axı siz özünüz bilirsiniz ki, mən bura gəlmək istəmirdim, yaqın elə sizinkilər də mənə görməyə o qədər can atmırlar.

Artur onu sakitləşdirməyə çalışaraq cavab verdi:

– Boş şeydir! Siz bizdən qorxmayın. Biz sadə adamlarıq... Oho! Deyəsən, mənə məktub var!

Artur stola yanaşdı, zərfi açdı və məktubu oxumağa başladı. Bununla da qonağa imkan verdi ki, özünə gəlsin. Qonaq isə bunu başa düşüb layiqincə qiymətləndirdi. Qonaq təbiətən həssas və qayğıkeşdir və zahirən özünü itirdiyinə baxmayaraq, həmin duyğuları indi də qoruyub saxlaya bilmişdi. O, yenidən alınının tərini sildi və diqqətlə otağı nəzərdən keçirdi, lakin bu baxışda hələ də tələyə düşməkdən qorxan vəhşi bir heyvan təlaşı vardı. Bu oğlanı görmədiyini, bilmədiyini şeylər əhatə edirdi. O, qarşısına gözlənilməz əhvalatlar çıxacağından qorxurdu, nə etmək lazım gəldiyini bilmirdi və bununla birlikdə başa düşürdü ki, özünü çox pis, yöndəmsiz aparır və yaqın ki, bu yöndəmsizlik yalnız yerişindən və hərəkətlərindən görünməklə qalmır. Onun həssaslığı daha da şiddətlənmiş, pərtliyi isə həddini aşmışdı. Buna görə də Arturun məktubun üstündən ona dikilən oğrun baxışları oğlanı bir bıçaq zərbəsi kimi yaraladı. Cavan oğlan Arturun baxışı ilə qarşılaşdığını hiss etdirmədi, çünki fürsət tapıb çox şeyi, hər şeydən əvvəl intizamlı olmağı öyrənə bilmişdi. Lakin bu bıçaq zərbəsi onun mənliyinə, vüqarına toxundu. O, bura gəldiyinə görə özü-özünü söydü, amma elə həmin dəqiqə qət etdi ki, qoy nə olursa-olsun, bir halda ki, gəlib bura çıxmışdır, axıra kimi hər şeyə dözəcəkdir. Onun üzü sərt bir ifadə aldı, gözlərində də hiddət qığılcımları parladı. O,

yenidən yan-yörəsinə baxdı, həm də bu dəfə daha inamla hərəkət etdi, ətrafındakı avadanlığı bütün təfərrüatı ilə beyninə həkk eləməyə, yadında saxlamağa çalışdı. Onun böyümüş gözlərindən heç bir şey qaçmadı. Cavan oğlan bu gözəl şeylərə baxdıqca gözlərindəki hiddət qılgıncımları sönür, əvəzində mülayim bir parıltı doğurdu. O, heç bir zaman gözəlliyə biganə qala bilmirdi, burada isə insan könlündə əks-səda doğuran gözəl şeylər heç də az deyildi.

Yağlı boya ilə çəkilməmiş, divardan asılı lövhə onun nəzərini cəlb etdi. Böyük və qüdrətli bir dalğa sahildəki qayaya çırpılıb parçalanırdı. Göylərin üzünü aşağı enmiş qara buludlar bürümüşdü, qürub edən günəşin şəfəqlərinə boyanmış, şahə qalxan dalğalar üzərində kiçik bir yelkənli gəmi vardı. Gəminin bir yanı elə əyilmişdir ki, bütün göyərtəsi aşkar görünürdü. Bu mənzərə çox gözəldir, gözəllik isə cavan oğlanı yenilməz bir qüvvə ilə çəkib öz ağışuna alırdı. O, öz yöndəmsiz yerişini unutdu və lövhənin lap yanına gəldi. Gözəllik elə bil heç yox imiş. O, indi rənglərin qarışığından ibarət cızma-qaraya çevrilən şeyə təəccüblə baxırdı. O, geri çəkildi. Lövhə yenə əvvəlki kimi görünməyə başladı. Oğlan lövhədən üzünü döndərərək bu fikrə gəldi ki, bu cür lövhəni hoqqabazlıq xatirinə yaratmışlar buna görə də ürəyində baş qaldıran yeni, coşqun təəssürata baxmadan vaxt tapıb hiddətlə düşündü ki, bu səfeh hoqqabazlıq ucundan bu qədər gözəllik qurban verilmişdir. Onun rəssamlıq haqqında heç bir təsəvvürü yoxdur. O, indiyədək yalnız həm yaxından, həm də uzaqdan eyni dərəcədə aydın və saya görünən xromilitoqrafiyalara baxmağa alışmışdır. Doğrudur, bu oğlan mağazaların vitrinlərində yağlı boya ilə çəkilməmiş lövhələr görmüşdü, lakin vitrinin şüşəsi, həmin lövhələrə diqqətlə baxmağa imkan verməmişdi.

Cavan oğlan dönüb məktub oxuyan dostuna baxdı, gözü stolun üstündəki kitablara sataşdı. Onun gözləri yemək görəndə ac bir adamın gözləri kimi hərisliklə parladı. O, qeyri-ixtiyari olaraq stola doğru addımladı və böyük bir həyəcanla kitabları araşdırmağa başladı. O, kitabların sərlövhələrinə və müəlliflərin adlarına baxırdı, mətndəki ayrı-ayrı cümlələri oxuyurdu, gözləri və əlləri ilə kitabları oxşayırdı;

birdən-birə bu yaxınlarda oxuduğu kitabı tanıdı. Lakin bu kitabdən başqa bütün qalan kitabları, habelə onların müəlliflərini əsla tanımır-
dı. Suinbernin bir cildi onun əlinə düşdü; o oxumağa başladı və hara-
da olduğunu unutdu; oğlanın sifəti alışıb yandı. O, şəhadət barmağını
səhifələrin arasına keçirərək müəllifin adına baxmaq üçün iki dəfə kitabı
örtdü. Suinbern! O, bu adı yadında saxlayacaqdır! Görünür, bu Suinber-
nin gözləri iti olmuş, o cizgiləri və rəngləri görməyi bacarmışdır. Lakin
o, kimdir?! Şairlərin əksəriyyəti kimi yüz il bundan əvvəl vəfat etmişdir
və ya indi də yaşayıb-yaratmaqdadır?! O, kitabın ilk səhifəsini çevirdi.
Hə, deməli bu Suinbern başqa kitablar da yazmışdır. Yaxşı, günü sabah
səhər ümumi kitabxanaya gedərəm və çalışaram onun əsərlərindən birini
tapım.

Onun başı kitab oxumağa elə qarışmışdı ki, gənc bir qızın otağa gir-
diyini belə görmədi. Yalnız Arturun səsi onu özünə gəlməyə məcbur
etdi:

– Ruf! Bu, mister İdendir.

O, kitabı qapadı və qızın gəlişindən deyil, onun qardaşı Arturun
dediyi sözlərdən doğan yeni, hələ aydın olmayan bir duyğunun təsiri
altında tərədən-dırnağa titrəməyə başladı. Bu əzələli bədəndə coşqun
bir hissiyyat yaşayırdı. Xarici aləmin ən kiçik bir təsiri altında onun
hissiiyyatı və düşüncələri alov kimi alışıb yandı və şölə saçırdı. O, son dərəcə
həssas və nazik ürəkli bir gəncdir; onun qızğın xəyalı isə həmişə işləyir,
şeylər arasında əlaqə yaradır, bu şeylərin bənzəyiş və fərqi müəyyən
edirdi. Məhz “mister İden” sözləri onu səksənməyə məcbur etdi. Bü-
tün həyatı boyu “İden” və ya “Martin İden”, yaxud da, sadəcə olaraq,
“Martin” deyərək, çağırılan bu oğlana birdən “mister” demişlər. O, öz-
özünə: “Hər halda, bunun bir mənası var”, dedi. Sanki onun düşüncəsi
birdən-birə qaranlıq bir kameraya çevrildi və tanış lövhələr bir-birini
təqib edərək onun gözləri önündə canlandı: ocaqxanalar, gəmi an-
barları, doklar, körpülər, həbsxanalar və aşxanalar, xəstəxanalar və
uçuq-sökük qaranlıq damlar təsəvvürünə gəldi: bütün bunlar bir milin
– həyatda alışdığı müraciət formasının ətrafında fırlanırdı.

Lakin o geri dönüb qızı görəndə hafizəsində, qaynayıb-qarışan tutqun lövhələr yox olub getdi, qarşısında bənizi solğun, ilahi bir xilqət dayanmışdı. Bu xilqətin həyat eşq ilə parlayan iri mavi gözləri və qalın sarışın saçları vardı. O, qızın geyiminə fikir vermirdi, yalnız bunu bilirdi ki, qızın paltarı da özü kimi gözəldir. O, xəyalında qızı incə saplaq üzərində bitmiş açıq sarı bir çiçəklə müqayisə etdi. Yox, bu, adi xilqət deyil, daha doğrusu, ruhdur, tanrıdır, ilahədir. Belə ülvi bir gözəllik yer üzündə ola bilməz. Bəlkə kitablarda, doğrudan da, həqiqəti yazırlar və cəmiyyətin başqa, kübar dairələrində bu qız kimi gözəllər çoxdur?! Suinbern bu qızı tərənnüm etsəydi nə olardı! Bəlkə də Suinbern orada, stolun üstündəki kitabda İzoldanı təsvir edərkən elə bu qıza oxşayan birisini düşünmüşdür. Bu düşüncələr, obrazlar və hissyyat bir an içində bir-birini əvəz edib keçdi. Zahiri hadisələr isə öz növbəsində arasıkəsilmədən davam edirdi. Ruf əlini ona uzatdı və o, bir-birinin əllərini lap kişilərə məxsus bir şəkildə möhkəm sıxdıqları zaman qızın onun gözləri içinə dik baxdığını sezdi. Onun tanıdığı qadınlar bu cür əl sıxmırdılar. Onlar, ümumiyyətlə, çox az əl verib görüşürdülər. O, yenidən cürbəcür lövhələr, müxtəlif qadınlarla görüşlər və tanışlıqlar haqqında xatirələr dəryasına qərq oldu. Lakin o, bütün bu xatirələri özündən uzaqlaşdırıb qıza baxırdı. O, ömründə belə bir qız görməmişdir. Onun tanıdığı qadınlar.. “Həmin” qadınlar dərhal gəlib qızın yanında sıraya düzülürdülər. O, tamamilə əbədiyyət kimi görünən bir an içində sanki portretlər qalereyasının ortasında dayanmışdır, qız burada mərkəzi yeri tuturdu, ətrafında isə bir çox qadınlar gəzib dolaşırdı; həm də ani bir baxış ilə bu qadınların hər birinə qiymət vermək, onların hər birini qızla tutuşdurmaq lazım idi. O, fabrikdə çalışan qadınların və şəhərin küçələrində dolaşan həris qızların arıq, xəstə, sısqqa üzlərini gördü, iri heyvandarlıq rançolarında çalışan muzdur qadınları və daim damaqlarında siqaret tutan əsmər Meksika qızlarını nəzərinə gətirdi. Sonra taxta ayaqqabılarda narın-narın yeriyən, kuklaya bənzəyən yapon qadınları, nəsillərinin pozulması əlamətləri açıq görünən incə sifətli Avropa-Asiya qadınları, bunlardan sonra başlarına çiçəklərdən çələng taxan və bununla da

qara dərillərini daha qabarıq nəzərə çarpdıran Sakit Okean adalarının gonbul qadınları gəlib onun gözləri önündən keçdi. Nəhayət, qorxunc, vahiməli bir izdiham – Vaytçepel səkilərində dolaşan saçları dağınıq fahişələr, qaranlıq fahişəxanalarda yaşayan, cin² qoxusu verən ifritələr bir yığın iyrenc və əxlaqsız əntərlər, körpülərdə dayanıb dənizçiləri güdən miskin xilqətləri, qalan qadınların hamısını limanların tör-töküntüsünü insan qazanının köpüyü və kəfi sıxışdırıb aradan çıxardı.

QIZ:

– Mister İden, əyləşin, – dedi. – Arturun bizə danışdığı şeylərdən sonra mən sizinlə yaman tanış olmaq istəyirdim. Siz özünüzü çox cəsarətli aparmısınız.

O, yuxarı qaldırdığı əlinin hərəkəti ilə qızı susdurdu və dodaqaltı dedi ki, bunların hamısı boş şeydir, onun yerinə başqası olsaydı eynilə bu cür hərəkət edərdi. Qız gördü ki, cavan oğlanın əli başdan-başa sıyrılmışdır, yaralar isə yenicə sağalmağa başlayır. Qız oğlanın o biri əlinə də baxdı və eyni şeyi gördü. Daha sonra iti və sınaıyıcı bir nəzərlə oğlanı gözdən keçirərək onun yanağında bir çapıq lil saçlarına bitişərək bir yerdə – alnında ikinci bir çapıq və nəhayət, nişastalanmış boyunluğunun yanında gözdən itən üçüncü bir çapıq yeri gördü. Qız onu tunc rəngli boynunda boyunluğun sürtüb əmələ gətirdiyi qırmızı zolağı gördükdə təbəssümünü zorla gizlətdi. Görünür o, boyunluq taxmağa alışmamışdır. Ruf iti qadın gözü ilə onun kostyumunun da pis tikildiyini, torba kimi sallandığını çiyinlərinin yığışdığını, qollarının bürüşdüyünü gördü, bu qollar altından oğlanın qüvvətli əzələləri aydın görünürdü.

O öz hərəkətində diqqətəşayan heç bir şey olmadığını təkrar edə-edə dinməz-söyləməz kresloya doğru getdi. İden bu əsnada qızın sərbəst lətif bir əda ilə oturduğunu görüb bundan xoşlandı və öz yöndəmsiz vücudunu təsəvvürünə gətirib daha da pərt oldu. Bu onun üçün yeni bir hiss idi. O, ömründə bir dəfə də olsun çevik və ya ləng tərənən bir adam olub-olmaması məsələsi üzərində düşünməmişdir. Belə bir nöqteyi-nəzərdən özünə yanaşmaq heç bir zaman onun ağılı-

² İngilis arağı